

CUPRINS

Codin	3
O noapte în Bălți.....	5
Codin.....	17
Kir Nicola.....	85
Ciulinii Bărăganului	123
Cronologia vieții și a operei	233
Repere istorico-literare	237

O NOAPTE ÎN BĂLȚI

Viața unchiului Dumitru și a familiei sale era o adevărată robie. Tot câștigul muncii lor era înghesuit de veșnicele datorii către proprietarul moșiei și către stat. Pentru ei era grâul cel mai frumos, porumbul cel mai bun, laptele vacii, ouăle și găinile. Pentru locuitorii magherniței, ciorbă și fasole și o mămăligă rea.

Viața aceasta învrăjbea pe oameni. Unchiul Dumitru se îmbăta duminica și își bătea nevasta care, de frică, se ascundea prin vecini. Pentru dânsul, orice pricină era bine-venită: dacă i se părea că femeia aprinde focul prea încet, unchiul, cu lovituri de cizmă, o trimitea cu capul în cenușa vetrei. Atunci, bătrâna mamă se supăra, lua cobilița și croia fiului său câteva ciomege, pe care acesta le primea râzând.

– Bețivule!... Câtă vreme sunteți îndrăgostiți, scoateți limba de-un cot, iar după ce puneți mâna pe fată, nu vă mai uitați la ea nici ca la o cățea!

Trimiteau apoi pe micul Adrian s-o cheme pe oropsită, care, plângând, își ridica poalele și arăta soacră-sii coapsele pline de vânățai.

- N-aș fi crezut că Dumitru al meu o să mă bată așa!, scâncea ea.

- Ce vrei, fata mamei! Știai bine că suntem săraci lipiți pământului. Nu trebuia să-l iei! Sărăcia cu iubirea nu duc niciodată trai bun. Asta s-o ții minte pentru copiii tăi.

Cu toate că avea șaptezeci de ani, bătrâna făcea tot ce putea ca să-i ușureze pe copii de sărăcia pe care le-o lăsase moștenire. Fiindcă nu mai putea să ia parte la muncile grele de pe câmp, își luase sarcina gospodăriei: gătea, spăla, îngrijea de vite și de țânci. Și, cum voia să adune ceva gologani pentru pomenile ei, toate clipele libere, toată odihna ei erau întrebuințate să strângă spicele de grâu în urma secerătorilor, să adune smocurile de lână pe care oile le lăsau în scaiete și să culeagă păpădia care creștea pe marginea șanțurilor. Mai era uneori chemată să tragă copiii bolnavi și să le descânte. Seara, la cină, socotindu-se o gură de prisos, nu se atingea nici de ouă, când acestea se găseau pe masă. Se mulțumea cu puțină ciorbă și cu susai verde cu oțet, acel susai despre care cărțile civilizate spun că „este o excelentă hrană pentru porci și pentru iepurii de casă“.

De două ori pe săptămână, bătrâna, încovoiindu-se sub greutatea cobiliței prea încărcate, străbătea cei cinci kilometri care despărțeau satul lor de piața Brăilei, la amiază se întorcea cu treizeci de parale înnodate în colțul basmalei. Dar paralele acestea făceau minuni. După trei sau patru ani o vedeai săpând un puț, pe la răspântiile drumurilor bătute de cărăuși, sau cumpărând fie un pat, cu toate albiturile lui, pentru

o fată săracă care se mărita, fie o vacă cu vițelul de curând fătat, pe care o dădea de pomană vreunei văduve împovărate de copii.

Se întâmpla, dar foarte rar, ca unchiul Dumitru să dea peste ascunzătoarea unde biata femeie strângea banii, și atunci se duceau pe gărlă și puțul, și patul, și vaca. Atunci, sufletul evlavioasei Nedelea era bolnav cu săptămânile. Se plimba, galbenă și tristă, ținându-și gura cu mâna, pentru a nu slobozi blestemul de neiertat.

Adrian, nepotul cel mic – care fusese crescut aici la țară până la șapte ani și care revenea mai târziu să-și petreacă vacanțele de școlar –, era martorul blestemățiilor unchiului Dumitru, dar acestea nu-l împiedicau să-l iubească...

De altfel, orice s-ar crede, toată lumea îl iubea pe Dumitru, începând cu nevasta bătută și cu mama furată și sfârșind cu țăranii care îl chemau la toate praznicele și nunțile. Era un muncitor fără pereche și, apoi, cânta din fluier ca nimeni altul în tot ținutul. Coasa lui era în fruntea cosașilor și fluierul lui îndemna la joc chiar și pe cei mai bătrâni ori mai ursuzi.

Afară de asta, era un om cu lipici. Deși părea posac, avea în el un haz stăpânit. Semăna a țigan, cu fața lui smeadă, cu sprâncenele stufoase și veșnic încruntate, și cu glumele lui neașteptate.

Adrian îl iubea; și unchiul își iubea nepotul. Erau tovarăși. Câteodată, micul tovarăș îl muștra pe cel mare pentru brutalitatea lui față de nevestă, dar unchiul răspundea:

I¹

Când sosește toamna, întinsele câmpii țelinoase ale Munteniei dunărene se pun să trăiască, timp de-o lună, existența lor milenară.

Aceasta începe chiar în ziua de Sfântul Pantelimon. În ziua aceea, vântul dinspre Rusia, pe care noi îl numim muscalul sau crivățul, mătură cu suflarea lui de gheață nesfârșitele întinderi; dar cum pământul arde încă, înfierbântat ca un cuptor, muscalul își cam rupe dinții în el. N-are a face! Barza, care stă pe gânduri de mai multe zile, își țintește ochiu-i roșu asupra aceluia ce-o dezmiardă în răspăr, și iat-o plecată spre ținuturile calde, e căci ei nu-i place muscalul.

Plecarea acestei păsări respectate, puțin cam temută la țară – ea aduce foc în plisc dacă-i strici cuibul –, plecare așteptată, pândită de ialomițean sau de brăilean, pune capăt stăpânirii omului asupra gliei Domnului.

După ce a urmărit pe barză în zborul ei până a pierdut-o din vedere, cojanul își îndeasă căciula pe

¹ Primul capitol este tradus de Panait Istrati, capitolele II-XIV sunt traduse de Alexandru Talex (n.red.).

urechi, tușește ușor, din obișnuință, și, gonind câinele care i se vâra între picioare, intră în casă:

- Ia vedeți, băieții ăia să înceapă s-adune uscăturil!

La aceste cuvinte, femeia și copiii tușesc și se înfioară la rândul lor, tot din obișnuință:

- Au plecat berzele?

- Plecat...

Atunci, Bărăganul ia comanda.

El o face, mai întâi, lăsându-se greu, ca un om care s-ar trânti cu fața la pământ și n-ar mai voi nici să se scoale, nici să moară. Un uriaș!

Întins, de când lumea, peste toate țarinile pe care le arde soarele, între duioasa Ialomiță și Dunărea ursuză, Bărăganul se află, cât ține primăvara și vara, în luptă vicleană cu omul harnic, pe care nu-l iubește și căruia îi refuză orice bună stare, afară doar pe aceea de-a hoinări și de-a urla în toată voia. De-acolo vine și vorba, cunoscută în toate țările locuite de români și care se adresează aceluia ce-și îngăduie prea multe libertăți în public:

- Ia ascultă, mă! Ce, ori te crezi aici pe Bărăgan?...

Căci Bărăganul e singuratic. Pe spatele lui, niciun copac! Și de la un puț la altul, ai tot timpul să mori de sete. Nici împotriva foamei nu prea e treaba lui să te apere. Dar dacă cumva ești înarmat contra acestor două nevoi ale gurii și dacă vrei să te afli singur cu Dumnezeuul tău, atunci du-te pe Bărăgan: e ținutul pe care creatorul l-a hărăzit Munteniei pentru ca românul să poată visa în voie.

O pasăre care zboară între două lanțuri de munți e ceva demn de milă. Pe Bărăgan, aceeași pasăre urcă,

cu ea în zbor, pământul și depărtatele lui zări. Întins pe spate, simți cum talerul pământesc se înalță spre zenit. E cea mai frumoasă ascensiune ce poate s-o facă nevoiașul lipsit de toate.

Acestei împrejurări s-o fi datorind și faptul că locuitorul Bărăganului, ialomițeanul, e o ființă oarecum tăcută. Și cu toate că știe să glumească și să facă haz când i se dă prilej, îi place și mai mult să asculte cuviincios. E fiindcă viața lui e grea, și el nădăjduiește mereu că cineva va veni poate odată să-i arate cum ar putea să muncească mai cu folos îndărătnicul lui Bărăgan.

Visări, gândiri, înălțare și pântec gol, iată ce dă gravitate omului născut pe Bărăgan – această pustietate care ascunde apa în adâncimile ei și unde nimic nu răsare de la sine, nimic, afară de ciulini.

*

Nu e vorba de acei scaiieți care cresc ca păpușoiul și fac o frumoasă floare liliachie, ca un pământuf, pe al cărui pufușor fetele îl tund în seama de Sfântu' Toader, cântând:

*Codițele fetelor,
Cât codița iepelor!*

Ciulinii de care e vorba aici apar, de îndată ce se topește zăpada, sub forma unei ciuperci, un zbârciog. În mai puțin de-o săptămână, dacă e cald, ei năpădesc pământul. Așa e tot ce Bărăganul poate să îndure pe spinarea lui. Mai îndură și turmele de oi, care sunt lacome de acest ciulin și îl pasc aprig. Dar cu cât îl pasc, cu atât el crește, se rotunjește mereu și ajunge să

V

Pe malul Ialomiței, pământurile sunt mănoase, moșiile numeroase. Acolo, Bărăganul își rupe dinții.

Timp de trei zile rătăcirăm între Hagieni și Platonești, în căutarea unui loc de argat, dar ne alungau de peste tot. La urmă, istoviți, o sfârșirăm într-o seară la poarta unei moșii mici, un conac dărăpănat, care binevoi să ne primească. Era o locuință boierească, sărăcăcioasă, cu puține vite și ogoare, așezată la un kilometru de sat. Bărăganul o pândea, cu pofta lui crudă de a înghiți totul. Cufundată în trista singurătate, ea se lăsa în voia acestui căpcăun îndrăgostit de imensități nelocuite.

La sosirea noastră, un miros plăcut de mămăligă caldă ne gădilă nările și-l făcu pe Ursu să se gudure dând din coadă. Slugile – bărbați, femei și copii – trebuliau prin curte, în timp ce găinile se îndreptau, orbește, către cotețele lor.

Ne întâmpină o femeie cu înfățișare orășănească, administratoarea, cu numeroase chei la brâu și figură autoritară. Nu ne descusu prea mult. Se duse sub o fereastră și strigă:

- Duducă! Duducă!

În balcon apăru o duducă, cu părul alb, înaltă, foarte slabă și distinsă, dreaptă ca o lumânare. Făcu un semn câinilor, care lătrau la boccelele noastre, să tacă, apoi:

- Ce s-a întâmplat, Mario?

- Două „guri străine“ care caută un adăpost și dacă se poate de lucru.

- Apropiati-vă, spuse Duduca, aplecându-se peste grilajul balconului.

Îl lăsarăm pe Ursu afară și venirăm sub balcon, cu căciula în mână. Ne cercetă îndelung fața. Avea ochii mari, calzi, care-mi dezmoțiră inima. Și după ce, la scurtele ei întrebări, tata povesti totul, ea murmură:

- Vai de voi!

Îmbrăcămintea-i neagră, de modă veche, o făcea severă, dar accentul vocii sale binevoitoare te îndemna să uiți această asprime.

- Aveți și un câine?, suspină.

- Trebuie să-l omorâm?, întrebă tata.

- Nu... Un câine își găsește totdeauna hrana. Rămâneți aci, lângă ceilalți. Și fiindcă vă pricepeți la pește, începeți să faceți ceva sărături pentru conac.

- Am plesnit-o!, spuse tata, îndepărtându-se. N-o să scăpăm niciodată de peștele ăsta blestemat!

Și fața-i se lungi, chinuită de tristețe.

Ne vedeam căzuți iarăși în viața aceea plină de mațe puturoase, de sare care te ustură la cea mai mică zgârietură, de solzi care-ți sar în ochi, de oase periculoase ce-ți pot otrăvi sângele - toată acea viață de la Lăteni pe care o știam atât de bine și de care fugiserăm.

Ca o întărire a temerei noastre, curtea se umplu deodată de un fum gros de la peștele sărat, pe care-l frigeau pentru masa de seară. Și ce pește! Știucă mărunță și crăpcean cu solzii negricioși, pește amărât, pe care îl aduni cu lopata din bălțile murdare. Ursu mânca ceva mai bun la Lăteni.

Dar, înainte să ne așezăm la masă, observă că toate erau la fel la Duduca. În jurul ceaunului, unde fierbea mămăliga, copii scheletici jucau hora flămânzilor, gata să ia cu degetele stropii de terci care săreau pe făcăleț. Se frigeau la mâini, ceea ce nu-i împiedica să repete gestul, lingându-și degetele de parcă ar fi fost vorba de miere. Alți copii se băteau nu pe terci, ci pe știuleți de porumb, pe jumătate uscați, pe care îi șterpeleau și îi coceau cu chiu, cu vai. Și unii, și ceilalți erau luați la goană, înjurați printre dinți, bătuți, la fel ca și câinii, care dădeau târcoale pe lângă jeratic și furau peștele cât ai clipi din ochi.

Bărbați și femei roboteau fără tragere de inimă, obosiți, întunecați la față, tăcuți, uitându-se pe furiș la Maria chelărița, care avea în grijă această „curte“, unde pe drept cuvânt nu putea fi vorba de belșug. De asemeni, vedeai cât de colo că ordinea, severitatea nu domneau cătuși de puțin aici și că fiecare își pierdea timpul pe degeaba. Dar, atunci, pentru ce atâtea slugi?

Mă întrebai mai ales când o văzui pe chelăriță împărțind cu zgârcenie felii de mămăligă mari cât un dumicat – porția de hrană a unui om.

– Da, îmi spuse tata, aici sunt puși doi oameni să mulgă o vacă și patru ca să înghită aceeași felie de mămăligă.